

Arhid. Sebastian Barbu-Bucur, Mihalache Moldovlahul. „Anastasimatar II”
Seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. XII B, Editura Muzicală, București,
2011, 581 p.

Recenzie

Conf. univ. dr. ELENA CHIRCEV
Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Elena CHIRCEV, muzicolog, bizantinolog, conferențiar universitar la Facultatea Teoretică a AMGD, Catedra de Muzicologie, la disciplinele: Sisteme de educație muzicală (ciclul licențial), Istoria și paleografia muzicii bizantine și Repertoriu vocal didactic (ciclul masteral). Doctor în Muzicologie din 1998, cu o teză în domeniul muzicii bizantine. Participări la simpozioane naționale și internaționale. Numeroase studii și articole publicate în reviste de specialitate. Volume publicate: *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, vol. I, II (2002). Redactor la Radio „Renașterea”(din 1999), colaborator permanent al Revistei „Renașterea”(din 2004), redactor șef al revistei „Lucrări de muzicologie” (din 2009).

Seria restituirilor pe care Editura Muzicală le oferă sub genericul „Izvoare ale muzicii românești” s-a completat la sfârșitul anului 2011 cu o carte a cărei importanță și consistență o impune în atenția tuturor celor interesați de istoria muzicii românești și, în particular, de cea a muzicii bizantine din spațiul românesc: cel de al doilea volum al *Anastasimatarului* lui Mihalache Moldovlahul. Noua apariție editorială poartă semnătura reputatului bizantinolog arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și se alătură celei publicate în anul 2008, care cuprinde cântările anastasime ale primelor patru glasuri¹⁰². Importanța acestui *Anastasimatar* pentru continuarea procesului de românizare a cântării bisericești ortodoxe suscită interesul și conferă recentei apariții editoriale statutul privilegiat al unei bibliografii de importanță majoră pentru înțelegerea transformărilor prin care a trecut muzica de tradiție bizantină în secolul al XVIII-lea.

Orientarea neobositului cercetător spre această perioadă istorică este bine cunoscută, așa-numitul proces al „românirii” cântării bisericești fiind o constantă a preocupărilor arhid.

¹⁰² Mihalache Moldovlahul, *Anastasimatar I*, Seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. XII A, Editura Muzicală, București, 2008, 575 p.

dr. Sebastian Barbu-Bucur pe parcursul mai multor decenii, concretizată în câteva volume¹⁰³ care au devenit repere bibliografice valoroase și indispensabile pentru bizantinologii și istoricii muzicii românești. Alături de studiile și tomurile destinate punerii în valoare a operei muzicale și literare a lui Filothei sin Agăi Jipei, autorul *Psaltichiei rumânești* (1713, primul manuscris muzical psaltic cu text românesc), reputatul cercetător a atras atenția și asupra activității și manuscriselor altor români, precum Iovașcu Vlahul, Șărbăniș Protopsaltul, Ioan sin Radului Duma Brașoveanul, Naum Râmnicăneanu, Ghelasie Basarabeanul. Urmând cu perseverență această direcție de cercetare, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur are meritul de a fi descoperit la Marea Lavră din Sf. Munte Athos manuscrisul autograf al *Anastasimatarului* lui Mihalache Moldovlahul (în cadrul stagiului de studii în Grecia și în Sf. Munte Athos, în perioada 1982-1985); existența acestui manuscris era susținută de o mențiune a lui Anton Pann și de copiile păstrate în bibliotecile românești. După trei decenii de la identificarea sa, *Anastasimatarul* lui Mihalache Moldovlahul stă acum la dispoziția muzicienilor – cercetători sau compozitori – într-o ediție *documenta et transcripta*, oferind pe pagini alăturate fotocopiile filelor sale și transcrierea integrală a acestora în notație guidonică.

Studiul substanțial plasat în introducerea volumului este un remarcabil preambul al părții muzicale, în care autorul cuprinde numeroase și prețioase informații, grupate sub titlul: *Mihalache Moldovlahul, compozitor de muzică bizantină și precursor al Reformei chrisantice – sec. XVIII*. Datele despre Mihalache, despre activitatea sa didactică și de creație s-au acumulat treptat¹⁰⁴, de-a lungul celor trei decenii de căutări asidue. Regăsim în acest studiu detalii pe baza cărora autorul a întocmit sumara biografie a lui Mihalache, reconstituită ca urmare a perseverenței cu care părintele profesor a cercetat un număr impresionant de manuscrise și a reușit, prin coroborarea informațiilor desprinse din însemnările marginale ale acestora, să îl identifice pe autorul versiunii românești a *Anastasimatarului* din 1767 și sub numele de Mihalache Ieșeanul, Mihalache Eftimivici sau Mihalache Iftimivici. Ucenic al

¹⁰³ A se vedea volumele: Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, București, Editura Muzicală, 1989; Sebastian Barbu-Bucur, *Filothei sin Agăi Jipei - Psaltichie rumânească*, vol. I, *Catavasier*, Editura Muzicală, București, 1981, în „Izvoare ale muzicii românești”, vol. VII A - *Documenta et transcripta*, vol. II, *Anastasimatar*, Editura Muzicală, București, 1984, în „Izvoare ale muzicii românești”, vol. VII B - *Documenta et transcripta*; vol. III, *Stihirariul*, Editura Muzicală, 1986, în „Izvoare ale muzicii românești”, vol. VII C - *Documenta et transcripta*; vol. IV, Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1992, în „Izvoare ale muzicii românești”, vol. VII D - *Documenta et transcripta*; Sebastian Barbu-Bucur, *Manuscrisele muzicale românești de la Muntele Athos*, Editura Muzicală, București, 2000

¹⁰⁴ Primul studiu în care arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur abordează probleme legate de *Anastasimatarul* lui Mihalache datează din anul 1976. A se vedea: *Manuscrise psaltice românești și bilingve în notație cucuzeliană*, în „Studii de muzicologie”, vol. XII, Editura Muzicală, București, 1976, pp. 118-181.

vestitului Petru Peloponisiul, Protopsaltul Marii Biserici din Constantinopol, Mihalache Moldovlahul a fost, la rândul său, un profesor apreciat. Din 1786 a funcționat ca protopsalt la Biserica Domnească și dascăl de musichie la Școala de la Sf. Sava și la metocul Episcopiei de Râmnic din București și a format numeroși psalți, care au păstrat tradiția bizantină a cântării de strană și au transmis prin viu grai și copiere, cântările sale bisericești în limba română; numele acestor ucenici și manuscrisele lor sunt menționate și descrise în studiul introductiv.

Importanța cărții pe care o recenzăm se dezvăluie în totalitate doar dacă plasăm manuscrisul realizat de Mihalache în contextul amplu al procesului de românizare a cântării bisericești. Acest proces a început în secolul al XVI-lea cu traducerea Evangheliilor, a Apostolului, a Psalmilor și a altor texte religioase și a continuat în următoarele secole, psalții având de înfruntat numeroase piedici de ordin lingvistic, teologic și muzical. Arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur delimitează patru faze ale acestui proces de durată care s-a prelungit până la începutul secolului al XX-lea¹⁰⁵. Manuscrisul lui Mihalache se încadrează în cea de a doua fază, marcând o etapă distinctă a acesteia, când se începe crearea melodiilor pe textul literar deja tradus: „...nu mai este vorba de o așezare a cuvintelor românești în locul celor grecești sub notele psaltice, de o simplă adaptare a textului la muzică sau a muzicii la text... Mihalache, ca și Macarie și Dimitrie Suceveanu, părăsește prozodia specifică limbii grecești și adaptează melodia la prozodia limbii române, modificând astfel profilul melodic... ei păstrează scara, cadențele și stilul, dar linia melodică le aparține” (p. 44-45).

Codicele lui Mihalache a fost redactat în același an cu una dintre copiile antologiei lui Filothei sin Agăi Jipei, copie realizată de Constantin Ftori Psalt de la Râmnic. Este o coincidență care argumentează în favoarea răspândirii cântării de strană în limba română cu câteva decenii înaintea Reformei muzicii psaltice din 1814. În plus, cercetarea diferitelor anastasimate din bibliotecile românești, întreprinsă de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur a scos la iveală și faptul că această versiune este „cel mai complet anastasimatar din câte avem, cu notație cucuzeliană și hrisantică, românești și grecești” (p. 19). Cercetătorul remarcă, de asemenea, faptul că prin abordarea stilului *syndomon* (scurt, concis), Mihalache se înscrie pe același făgaș ca și dascălul său Petru Lapadarie Peloponisiul, cel care a introdus acest stil în antologiile sale, care cuprind cântări mai simple și mai puțin ornamentate. Este stilul păstrat ulterior de reformatorii muzicii de tradiție bizantină și menținut în secolul al XIX-lea.

¹⁰⁵ Vezi: Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989.

Studiul introductiv conține numeroase analize comparate ale unor cântări, extrase din principalele colecții de tip anastasimatar (grecești și românești) de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea – versiunile Petru Lampadarie Peloponisiul, Petru Efesiul, Macarie Ieromonahul, dar și cea a lui Filothei sin Agăi Jipei sau podobiile notate de Ion Popescu-Pasărea la începutul secolului XX. Deschiderea cercetătorului spre variantele anterioare și spre cele mai apropiate de zilele noastre permite, pe de o parte, eliminarea unor presupuneri referitoare la filiația variantei lui Mihalache și conduce la formularea unor concluzii consistente, dintre care reținem pe cele referitoare la asemănarea cântărilor sale cu cele contemporane: „...Mihalache reușește, mai ales în *Anastasimatar*, să înveșmânteze cuvintele românești cu o melodie atât de potrivită, încât ea a putut să reziste, în foarte multe cazuri, până în zilele noastre. Exemplele ilustrează... muzicalitatea superioară a lui Mihalache... Se înlăturase, așadar, în bună parte, veșmântul melodic potrivit cuvintelor grecești și se croise altul, potrivit cuvintelor și gustului românesc, motiv pentru care și astăzi, după mai bine de două veacuri, unele dintre cântările *Anastasimatarului* lui Mihalache se apropie foarte mult de cele din vremea noastră, altele fiind absolut identice, cum sunt podobiile *Ce vă vom numi* (gl. V-VIII)”, (p. 45).

În partea finală a studiului, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur insistă și asupra rolului pe care l-a avut limba în conturarea unui specific național al cântării bisericești; tocmai căutarea echilibrului între linia melodică de proveniență bizantină și prozodia și topica limbii române a dus la apariția unor trăsături muzicale românești. Toate transformările survenite pe parcursul procesului de „românire” nu au afectat însă filiația bizantină a muzicii de cult din stratele bisericilor românești: „Ca și în alte țări ortodoxe – arată distinsul cercetător – muzica românească de tradiție bizantină a suferit o localizare prin introducerea caracteristicilor expresive proprii fără a se distruge esența originală bizantină” (p. 46). Afirmările autorului sunt susținute de numeroasele exemple inserate în cadrul studiului, în care sunt puse în paralel versiuni românești și grecești.

Alături de prima parte a *Anastasimatarului* realizat de Mihalache Moldovlahul, volumul editat recent constituie o sursă bibliografică indispensabilă pentru cunoașterea muzicii ortodoxe din bisericile românești, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Fotocopiile manuscrisului permit studierea cântărilor, dar și a diverselor aspecte legate de întrebuințarea notației cucuzeliene, iar studiul introductiv însumează, alături de datele privitoare la Mihalache și activitatea sa, informații valoroase referitoare la psalți români și greci, la manuscrise din bibliotecile românești și considerații competente asupra muzicii bisericești.

Prin minuțioasa cercetare a *Anastasimatarului* lui Mihalache și a aportului său la românizarea muzicii de strană, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur adaugă o nouă filă în cartea de aur a istoriei muzicii românești, pe care o îmbogățește-o de-a lungul deceniilor cu alte însemnate contribuții, precum cele legate de manuscrisele lui Filothei sin Agăi Jipei și Ghelasie Basarabeanul sau catalogarea tezaurului de manuscrise din Sf. Munte Athos. Pasiunea cu care a trudit pentru a găsi și a descifra vechile documente muzicale răzbate adesea printre rândurile studiilor sale, fiind mărturistită de această dată în paginile de început ale cărții. Idealurile copilăriei s-au transformat în împliniri (după cum părintele profesor însuși apreciază), iar pasiunea cercetării manuscriselor (adăugăm noi) scoate la lumină prețioase mărturii și contribuții, de mult uitate, la edificarea repertoriului muzical din Biserica Ortodoxă Română, precum cea din cartea recenzată de noi.